

УДК 351:338

Супрун О.М.

*доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії
Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва***АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА В УКРАЇНІ****ANALYSIS AND PROSPECTS OF THE MILK MARKET IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто питання аналізу розвитку ринку молока в Україні. Встановлено, що молочні продукти є невід'ємною складовою частиною раціону харчування. Проаналізовано фактори впливу макrorівня та макrorівня на розвиток ринку молока та молочної продукції. До факторів макrorівня віднесено: світові тенденції та деструктиви, ступінь розвитку тваринництва в країні, сезонність; девальвацію національної валюти; рівень добробуту населення та рівень його купівельної спроможності. До факторів мікрорівня віднесено: ресурсну незбалансованість виробництва, рівень технологічних параметрів, рівень якості сировини, продуктивність корів.

Ключові слова: молоко, ринок молока і молочних продуктів, молочне скотарство, виробництво, переробка, споживання.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены вопросы анализа развития рынка молока в Украине. Установлено, что молочные продукты являются важной составляющей рациона питания. Проанализированы факторы влияния макrorовня и макrorовня на развитие рынка молока и молочной продукции. К факторам макrorовня отнесены: мировые тенденции и деструктивы, степень развития животноводства в стране, сезонность, девальвация национальной валюты, уровень благосостояния населения и уровень его покупательной способности. К факторам микроуровня отнесены: ресурсная несбалансированность производства, улучшение технологических параметров, повышение качества сырья, повышение продуктивности коров.

Ключевые слова: молоко, рынок молока и молочных продуктов, молочное животноводство, производство, переработка, потребление.

ANNOTATION

The article deals with the analysis of the milk market in Ukraine. Established dairy products are an integral part of the diet. Factors influence the macro-level and macro-level market development of milk and dairy products. Macro factors include: the degree of development of livestock in the country seasons – spring and summer substantial increase in demand in the market is lower purchase prices; devaluation of the national currency; level of welfare and the level of purchasing power. Micro factors include: improving the quality of raw cow productivity.

Keywords: milk market milk and milk products, dairy cattle, production, processing, consumption.

Постановка проблеми. Виробництво молока та молочної продукції відіграє провідну роль як у структурі АПК, так і в раціоні здорового харчування людини. Нині в Україні показники споживання молока на душу населення значно відстають як від вітчизняних раціональних щоденних норм споживання даного продукту, визначених провідними структурами у галузі охорони здоров'я та здорового харчування, так і порівняно з іншими країнами. Зазначена тенденція є потенційною можливістю для розвитку ринку молока та його зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку молочного скотар-

ства присвячено наукові праці таких учених, як: В. Андрійчук [4], П. Гайдуцький [1; 5], П. Саблук [1; 2; 7], Ю. Лупенко [1], В. Месель-Веселяк [1; 2], М. Федоров [1], М. Малік [1; 2], М. Дем'яненко [1] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виробництво молока забезпечує зайнятість та постійне надходження доходів сільськогосподарським підприємствам та домогосподарствам населення. Скорочення поголів'я молочного скотарства призводить до зменшення сировинної бази для молокопереробних підприємств, зменшення доходів від реалізації продукції, зростання рівня безробіття сільського населення. За рівнем споживання молока та молочних продуктів Україна значно відстає від країн Європи. Таким чином, ринок молока та молочної продукції України має потенціал до зростання.

Мета статті полягає у дослідженні ринку молока, оцінці сучасного стану, виявленні основних проблем функціонування в умовах глобалізації, визначенні основних напрямів розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення населення якісним молоком та молокопродуктами є ключовою складовою частиною формування продовольчої безпеки країни. Особливої уваги, таким чином, заслуговує показник рівня виробництва молока на душу населення (табл. 1). В Україні показник виробництва молока на душу населення – близько 250 кг, що становить лише 75% від рівня показника Польщі та 85% – США [8; 12]. За показником виробництва молока на душу населення Україна майже вдвічі відстає від країн – європейських аграрних лідерів (від Данії – більш як у три рази). Потрібно зазначити, що в 1990–1991 рр. в Україні на душу населення виробництво молока становило 430 кг [9; 13].

Як видно з табл 1., у провідних аграрних країнах Європи – Данії, Швейцарії, Нідерландах, Франції – виробництво молока на душу населення переважає 400 кг на одного жителя (фізіологічна норма раціонального споживання), причому в Данії виробляється понад 800 кг, у Нідерландах – понад 700 кг. Високий показник виробництва молока на душу населення у Білорусі – майже 700 кг молока на одного жителя, що практично відповідає кращим європейським зразкам. Молоко – основний продукт у виробництві АПК Білорусі. Оскільки конкуренція на молочному ринку дуже сильна, Білорусь

намагається виходити на нього з продуктами з високою доданою вартістю. Країна повною мірою забезпечує потреби внутрішнього ринку та щорічно нарощує експортний потенціал. За результатами минулої п'ятирічки в 2015 р. порівняно з 2010 р. обсяг виробництва молока збільшився на 23%, масла – на 16%, сирів – на 23%. Експорт вирос на 22% до рівня 2010 р. На зовнішній ринок поставляється близько 70% виробленого в Білорусі молока. Досить високий показник виробництва молока в Німеччині (наближається до норми в 400 кг н.д.н.) [8; 12].

Таблиця 1
Виробництво молока в розрахунок на одну особу, кг

№ з/п	Країна	Виробництво молока в розрахунок на одну особу, кг
1	Україна	247
2	Чехія	264
3	США	286
4	Польща	332
5	Німеччина	368
6	Франція	375
7	Швейцарія	513
8	Нідерланди	699
9	Білорусь	718
10	Данія	895

Джерело: складено за даними FAOSTAT, 2013 р.

В Україні налічується майже 2,6 тис. сільськогосподарських підприємств, які займаються виробництвом молока, із них 367 найбільших господарств виробляють 64% усього молока у цій категорії виробників. При цьому частка сільськогосподарських підприємств у загальному виробництві молока – 25% [9; 13]. Динаміка поголів'я корів усіх категорій господарств представлена в табл. 2.

Таблиця 2
Динаміка поголів'я корів усіх категорій господарств

Роки	Всі категорії господарств	У тому числі	
		с.-г. підприємства	господарства населення
2011	2631,2	589,1	2042,1
2012	2582,2	583,7	1998,5
2013	2554,3	575,2	1979,1
2014	2508,8	565,4	1943,4
2015	2262,7	529,2	1733,5

Джерело: дані Державної служби статистики України

Кількість заготівельних пунктів по прийому молока від населення стрімко падає. Кількість переробних підприємств за останні вісім років скоротилася втричі. У 2015 р. вони закупили 4,1 млн. т молока. Найбільший попит у 2015 р. сформувався на пастеризоване молоко (45%), кисломолочні продукти (25%), сири (15%) [9; 13]. За 2015 р. найбільше молока та вершків

незгущених Україна експортувала до Молдови та Грузії, молока та вершків згущених – до Казахстану. Основним ринком збуту для вітчизняної кисломолочної продукції в 2015 р. стала Молдова. Найбільше сухої сироватки було експортовано до В'єтнаму та Казахстану, а вершкового масла до – Грузії. Основними ринками збуту для сиру стали Казахстан та Молдова. Показники імпорту залишаються досить високими. Основні обсяги імпорту надходять з ЄС. За шість місяців 2016 р. молока та вершків згущених найбільше було ввезено з Німеччини (129 тис. дол., 35,8%) та Бельгії (85 тис. дол., 23,6%). Молоко та вершки згущені надходили з Білорусі (499 тис. дол., 58,3%), кисломолочна продукція – з Бельгії (1,1 млн. дол., 60%). Молочну сироватку завозили з Португалії (388 тис. дол., 54,7%), масло – з Нової Зеландії (446 тис. дол., 19,8%), а сир – із Польщі (4,2 млн. дол.; 32%) [9, 13]. Ринок молока та молочної продукції наразі переживає серйозну кризу. Порівняно з розвинутими країнами сучасний ринок молока України програє за головними показниками ефективності виробництва: продуктивності праці, техніко-технологічною забезпеченістю, енергомісткістю, продуктивністю тварин. Основною причиною кризового стану стало істотне збільшення собівартості виробництва за одночасно низької закупівельної ціни. До чинників, що стримують розвиток ринку молока в Україні, належать недостатня кількість ринків збуту продукції; невідповідність вітчизняних вимог до якості молока європейським; низька технологічність виробництва – повільне оновлення основних виробничих засобів, що, своєю чергою, призводить до зростання собівартості продукції; низька якість молочної сировини; падіння рівня внутрішнього споживання; неструктурованість виробництва.

До шляхів виходу з кризової ситуації можна віднести підвищення ефективності виробництва та пошук нових ринків збуту продукції. Ефективність виробництва доцільно підвищувати за рахунок збільшення надоїв з однієї корови. Українські виробники працюють з ефективністю надоїв 3–4 тис. кг на корову в рік та отримують збитки в середньому одну гривню збитку на зроблений літр молока, оскільки за собівартості близько 7 грн./л продають сировину за 6 грн./л. Для прикладу, Німеччина, яка посідає перше місце по виробництву молока в Європейському Союзі, виробляє молоко і молочних продуктів у рік на суму близько 12,07 млрд. дол. У Німеччині налічується 95 тис. молочних ферм, на яких утримується 12,4 млн. корів. Молочна продуктивність корів становить у середньому 8 000 кг за лактацію з 3,6% жиру й 4,2% білка. У країні виробництво молока не є високорентабельною галуззю, однак мало фермерів відмовляються від корів, адже це сімейні підприємства, які існують протягом багатьох років. Німеччина виробляє 20% молока Євросоюзу. Для порівняння, Франція – 16%, Польща – 8% [8; 12].

Основними завданнями галузі в найближчій перспективі є забезпечення потреб внутрішнього ринку якісною продукцією, доступною для широкого кола споживачів, а також збільшення експортного потенціалу молока та молочної продукції.

Висновки. Аналіз тенденцій та перспектив розвитку українського ринку молока та молочних продуктів дає змогу зробити висновок, що ця ринкова ніша – одна з найбільш динамічних, потенційних та перспективних в АПК. Першочергове завдання держави полягає у створенні умов для ефективної діяльності молокопереробних підприємств, посиленні їх конкурентних позицій на ринку за рахунок чіткого визначення своїх конкурентних переваг та залучення для їх підтримки додаткових інвестицій, формуванні конкурентного середовища в галузі та захисті споживачів від неякісної молочної продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко [та ін.]; за ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
3. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: [монографія] / М. Бетлій [та ін.]; за ред. О. М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
4. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: [монографія] / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 216 с.
5. Гайдуцький П.І. Аграрний сектор: від реформи до стратегії розвитку (питання власності та господарювання) / П.І. Гайдуцький // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С. 33–39.
6. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наукова доповідь / За ред. В.М. Геєця [та ін.]; Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – К., 2014. – 102 с.
7. Глобалізація і продовольство: [монографія] / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 630 с.
8. Статистичні дані Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcod=e=tgs00002&plugin=1>.
9. Статистичні дані Національного агропорталу «Латифундист» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latifundist.com>.
10. Статистичні дані ВООЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.int>.
11. Статистичні дані МОП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org>.
12. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth // Communication From The Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/europe2020/index_en.htm.
13. Офіційний сайт Спілки молочних підприємств України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molsouz.org.ua>.